



## Âyanların Asker Toplama ve Ordunun İaşesi Konusundaki Faaliyetleri: Şeyh Hüseyinoğulları Ailesi Örneği<sup>1</sup>

Activities of Notables (Âyans) in Recruiting Soldiers and Supplying the Army: The Case of Şeyh Hüseyinoğulları Family

Ayşenur VURAL\*

### Öz

Çalışmanın konusu, Hamid Sancağına bağlı Gölhisar-ı Hamid Kazasında âyanlık faaliyetlerini yürüten Şeyh Hüseyinoğulları ailesinin 18. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen 1768-1774 Osmanlı-Rus ve 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları sırasında orduya yardımlarıdır. Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılın sonları ve 17. yüzyılın başlarında ateşli silahların yaygınlaşmasıyla tımar sistemi önemini kaybetmeye başlamış ve iltizam sistemi yaygınlaşmıştır. 1695'ten itibaren uygulanan malikâne sistemiyle âyanlar gelir kaynaklarının kontrolünü ele geçirerek güçlenmişler ve böylece yerel âyan aileleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında güçlenerek yerel hanedanlıklara dönüşen âyan ailelerinden vergi toplamak, orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyacını görmek gibi çeşitli konularda yardım talebinde bulunmuştur. Devletin yardım talebinde bulunduğu âyan ailelerinden biri de Şeyh Hüseyinoğulları'dır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, uzun yıllar âyanlık faaliyetlerini yürütmüş ve Hamid mütesellimliği, Tirkemiş voyvodallığı gibi görevlerde de bulunmuş olan Şeyh Hüseyinoğulları'nın orduya katkılarını incelemektir. Osmanlı Devleti'nin, Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman ve oğlu Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin'den sık sık asker talep ettiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle Osmanlı Devleti'nde âyanlık ve âyanlığın gelişimi hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Gölhisar-ı Hamid Kazasına ve Şeyh Hüseyinoğulları ailesine dair bazı veriler değerlendirilmiştir. Son olarak ise Şeyh Hüseyinoğulları ailesinin 1768-1774 Osmanlı-Rus ve 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları sırasında ve sonrasında orduya yardımları incelenmiştir. Çalışmada, konuya ilişkin bazı mühimme kayıtlarından ve Osmanlı arşivinin *Ali Emiri*, *Bab-ı Asaft*, *Cevdet*, *İbnülemin*, *Kamil Kepeci* ve *Sadaret* tasniflerinde yer alan bazı belgelerden yararlanılarak birtakım veriler elde edilmiştir.

**Anahtar sözcükler:** Âyan, Şeyh Hüseyinoğulları, Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774), Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı (1787-1792), asker tahriri, ordu tedariki.

### Abstract

The subject of this study is the contributions of the Şeyh Hüseyinoğulları family, who carried out the notability activities in the Gölhisar-ı Hamid district, which was part of the Hamid Sanjak, to the Ottoman army during the 1768-

<sup>1</sup> Çalışma, yazarın Prof. Dr. Mehmet Öz danışmanlığında hazırlanmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

\* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-posta: aysenurgungor17@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5548-571X

◇ Alan Editörü / Field Editor: Süleyman POLAT



1774 Ottoman-Russian and the 1787-1792 Ottoman-Russian and Austrian wars of the second half of the 18th century. In the late 16th and early 17th centuries, the widespread use of firearms led to the decline of the timar system in the Ottoman Empire, and the iltizam system became more common. With the introduction of the malikâne system in 1695, the notables gained control over the sources of income, which strengthened their power and led to the emergence of local notable families. Especially in the second half of the 18th century, the Ottoman Empire requested assistance from notable families, which were gradually becoming more powerful and evolving into local dynasties, in matters such as tax collection, the recruitment of soldiers for the army, and the provisioning of these soldiers. One of these notable families was the Şeyh Hüseyinoğulları. Therefore, the aim of this research is to examine the contributions of the Şeyh Hüseyinoğulları family, who carried out notability activities for many years and also held positions such as the mütesellim of Hamid and the voivodeship of Tirkemiş, to the Ottoman army. It is understood that the Ottoman Empire frequently requested soldiers from Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman and his son Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin. In this context, first, information about the notability and its development in the Ottoman Empire is provided, followed by an evaluation of some data regarding the Gölhisar-ı Hamid district and the Şeyh Hüseyinoğulları family. Finally, the assistance provided by the Şeyh Hüseyinoğulları family to the army during and after the 1768-1774 Ottoman-Russian and the 1787-1792 Ottoman-Russian and Austrian wars was examined. In the study, various data have been obtained by utilizing some mühimme registers related to the subject and documents found in the *Ali Emiri*, *Bab-ı Asaflı*, *Cevdet*, *İbnülemin*, *Kamil Kepeci*, and *Sadaret* classifications of the Ottoman archives.

**Keywords:** Notable (Âyan), Şeyh Hüseyinoğulları, Ottoman-Russian War (1768-1774), Ottoman-Russian and Austrian War (1787-1792), military register, army supply.

## Giriş

Osmanlı Devleti'nde şehir ve kasabalarda devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen kişilere âyan denmekteydi. Âyanlar; molla, kadı, müftü, müderris vb. ilmiye mensupları ile kethüdayeri, yeniçeri serdarı gibi ehl-i örften kimselerden olup, âyanlık<sup>2</sup> geniş bir zümreyi ifade ediyordu. 16. ve 17. yüzyıllarda ileri gelenlere âyan denmekteyken, 18. yüzyılda bu ileri gelenlerin belgelere *âyan-ı vilâyet* olarak yansdığı görülmektedir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren âyanların devlet ile halk arasındaki işlerde aracı olma, buldukları yerin ihtiyaçlarını temin etme, satılan malların fiyatını tespit etme ve bazı vergilerin tahsil edilme zamanını belirleme gibi çeşitli görevleri vardı. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise âyanlar iltizama katılarak ve köylüye borç vererek nüfuz ve servetlerini genişletmişlerdir (Mert, 1991, ss. 195-196).

On altıncı yüzyılın sonlarıyla on yedinci yüzyılın başlarında ateşli silahların yaygınlaşmasıyla ücretli askere duyulan ihtiyaç ve bu askerlere nakit ücret ödeme gerekliliği tımarlı sipahinin etkisini azaltmış ve dolayısıyla tımar sisteminin önemini kaybetmesine yol açmıştır. 17. yüzyılda tımar sisteminin giderek askeri fonksiyonunu kaybetmesiyle devlet, tımar gelirlerini hazineye aktarmaya yönelik yeni tedbirler uygulamıştır (İnalçık, 2012, s. 172). Merkezi hazineye gidecek olan mukataa gelirleri *iltizam* veya *emanet* yoluyla işletilmekteydi. İltizam sistemi, devlete ait herhangi bir vergi gelirinin toplanmasının, bir bölümünün peşin ödenmesiyle birlikte üçer yıllık bedel karşılığında mültezimlere devredilmesidir. Emanet usulü ise vergilerin devlet tarafından görevlendirilen bir memur aracılığıyla toplanmasıdır<sup>3</sup>. 1695 yılından itibaren mukataa gelirlerinin toplanmasında *malikâne* sistemi<sup>4</sup> uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde mukataalar *kayd-ı hayat* şartıyla yani ömür boyu verilmekteydi. Malikâne sistemini iltizam sisteminden ayıran en temel farklardan biri, vergi toplama yetkisinin ve tasarruf süresinin birkaç yıl ile sınırlı olmayıp ömür boyu sürmesiydi (Özvar, 2003, s. 20). On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda hem iç hem de dış dinamiklerin devlet sisteminde birtakım değişimler meydana getirdiği fakat devletin pragmatik ve esnek yönetim anlayışının kriz dönemlerinde yaşanan sorunlara çözüm sağladığı söylenebilir (Öz, 2019, s. 201).

Halil İnalçık, malikâne sistemi uygulamasının yeni bir ağa sınıfının doğuşunda önemli bir etkisinin olduğunu vurgulamıştır (2016, s. 59). Dolayısıyla malikâne sistemi, âyanlığın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü âyanlar bu sistem ile taşradaki önemli gelir kaynaklarının kontrolünü ele geçirecek

<sup>2</sup> Âyanlık hakkında bkz. (Akdağ, 1963, ss. 51-61; Özkaya, 1978, ss. 667-724; Özkaya, 2014; Nagata, 1997; Nagata, 1999; Uzunçarşılı, 2010; Mert, 1980; McGowan, 2006, ss. 759-884; Ergenç, 2013, ss. 396-416; Yayıcıoğlu, 2016).

<sup>3</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. (Genç, 2000, ss. 154-158).

<sup>4</sup> Malikâne sistemine ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Genç, 2022, ss. 95-142).

güçlenmişlerdir. Böylece 18. yüzyılın ortalarına doğru yerel âyan aileleri ortaya çıkmıştır. Bunlara örnek olarak; Ankara'da Müderriszadeler, Yozgat'ta Çapanoğulları, Manisa ve çevresinde Karaosmanoğulları, Antalya'da Tekelioğulları, Isparta'da Yılanlıoğulları, Rusçuk'ta Tirsiniklioğlu, Vidin'de Pazvandoğlu verilebilir. 18. yüzyılda âyan kelimesi önceki yüzyıllara göre yeni bir anlam kazanmıştır. Nüfuz ve servetleri güçlenen âyanların başlıca görevleri, şehir ve esnaf için gerekli malları sağlamak, erzak ve ham madde fiyatlarını tayin etmek, kamu binalarının inşa ve tamirini yapmak, eşkıya yakalamak ve cezalandırmak, orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyacını görmek, orduya mühimmat taşınması için hayvan tedarik etmek, İstanbul'a erzak ve koyun göndermek, İstanbul Baruthanesi'nin güherçile ihtiyacını karşılamak, gemi yapmak ve gemi yapımı ile ilgili malzemeyi temin etmek, vergi ve mukataa gelirlerini toplamaktır (Mert, 1991, s. 196). Şevket Pamuk, Batı Anadolu'daki âyanların, çiftliklerdeki tarımsal üretim ilişkilerini dönüştürmek yerine, mevcut üretim yapıları içinde artı ürünün daha büyük bir kısmına el koyduklarını ifade etmiştir (2017, s. 159).

On sekizinci yüzyılda seferde bulunmalarından ya da çeşitli sebeplerden dolayı haslarının başında bulunamayan beylerbeyiler ve paşalar, haslarının gelirini toplayacak ve vekili olarak bölgeyi idare edecek kişileri mütesellim olarak görevlendirmişlerdir. Âyanların buldukları bölgeyi ve yerel halkı tanımaları, mütesellim olarak seçilmelerinde etkili olmuştur (Üstündağ Özdemir, 2018, s. 32). Mütesellimlik<sup>5</sup>, voyvodalık<sup>6</sup> gibi görevler ile âyanlar idari açıdan güçlenmişlerdir. Bu gibi görevleri ele geçirmek adına yerli âyan aileleri arasında güç mücadeleleri yaşanmıştır. Âyan zümresinin sahip olduğu nüfuzla, devlet tarafından verilen resmi görevlere ve devlet ile halk arasında aracı olmalarına bakıldığında yerel halktan farklı oldukları anlaşılmaktadır. Âyanlığın klasik dönemde devlet nezdinde resmi bir karşılığı olmamasıyla birlikte âyanların kendilerine verilen görevleri başarıyla yerine getirmelerinin, onların muhatap alınmalarında ve çeşitli görevlere getirilmelerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır (Köse, 2023, ss. 20-21).

Devletin âyanlara bakışıyla ilgili süreç, 1765 yılının Nisan ayında Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa tarafından yapılan âyan seçimleri hususundaki değişiklik ile başlayıp, Osmanlı Devleti tarafından 1786'da âyanlığın kaldırılarak yerine şehir kethüdalığının getirilmesiyle devam etmiştir. Uygulanan bu politikanın başarılı olmayışı ve sefer hazırlıklarında birtakım aksaklıkların meydana gelmesiyle 1790 yılının Kasım ayında âyanlık düzeninin devamına karar verilmiştir. 1808 yılında Rusçuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa II. Mahmud tarafından sadrazam tayin edilmiş ve padişah ile âyanlar arasında aynı yıl içerisinde hukuken geçersiz sayılan *Sened-i İttifak*<sup>7</sup> adlı belge imzalanmıştır. II. Mahmud'un âyanların taşradaki gücüne son vermeye yönelik merkezileştirme politikası onların taşradaki etkilerini azaltsa da, âyanlar sosyal ve iktisadi nüfuzlarını korumaya devam etmişlerdir. Hatta birçoğu Tanzimat sonrasında oluşturulan vilayet, liva ve kaza idare meclislerinde temsilci olarak görev almışlardır (Köse, 2023, s. 21; Mert, 1991, ss. 197-198).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hamid Sancağının Gölhisar-ı Hamid Kazasında yerel bir âyan ailesi olan Şeyh Hüseyinoğulları'nın özellikle 1768-1774 ve 1787-1792 savaşlarında orduya yardımları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca, ailenin 1768-1774 ve 1787-1792 savaşları arasındaki ve savaş sonrasındaki dönemde orduya yardımlarına da kısaca değinilmiştir. Çalışmada, konuya ilişkin bazı mühimme kayıtlarından ve Osmanlı arşivinin *Ali Emiri*, *Bab-ı Asafi*, *Cevdet*, *İbnülemin*, *Kamil Kepeci* ve *Sadaret* tasniflerinde yer alan bazı belgelerden yararlanılarak birtakım veriler elde edilmiştir. Nispeten

<sup>5</sup> Mütesellimler için zaman zaman voyvoda ifadesi de kullanılmıştır (Özkaya, 2006, s. 203). Mütesellimlerin görev ve sorumluluklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Şimşek, 2010, ss. 74-168).

<sup>6</sup> On altıncı yüzyılın ikinci yarısından itibaren voyvodalar, vezirlerin, beylerbeyilerinin, sancak beylerinin, paşalık hasların ve saray mensuplarının kendilerine tahsis edilen gelirlerinin toplanmasıyla görevlendirilmişlerdir. Voyvodalar tımar, zeamet ve yüksek zümreye ait hasların yanı sıra merkezi hazineye ait vergileri ve vakıf gelirlerini de toplamakla yetkili kılınmışlardır. Voyvodalar ayrıca, görev yaptıkları eyalet ve sancaklardaki gelirleri tahsil ederek, bu gelirleri ilgili harcama alanlarına aktarmaktan sorumlu tutulmuşlardır. Osmanlı Devleti, olağanüstü durumlarda bazı masrafların voyvodalar tarafından karşılanmasını beklemiştir. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında mali gücün zayıflamasıyla Anadolu'daki voyvodalardan kendi servetleriyle asker toplamaları istenmiştir. Bkz. (Özvar, 2013, ss. 129-130).

<sup>7</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. (Akyıldız, 2009, ss. 512-514).

mütevazı bir âyan ailesini ele alan bu çalışmada Osmanlı Devleti'ndeki yerel âyan aileleri ve onların faaliyetleriyle ilgili çalışmalara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

### Göhlhisar-ı Hamid Kazası ve Şeyh Hüseyinoğulları

Hamid Sancağı, Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak olarak bugünkü Isparta, Burdur illerinin tamamını ve Denizli ilinin Acıpayam bölgesini kapsamaktaydı (Arıkan, 1988, s. 15). Bu sancak, 18. yüzyılda klasik ve malikâne yoluyla tasarruf edilmekteydi (Kılıç, 1997, s. 53). Göhlhisar-ı Hamid Kazası ise Hamid Sancağına bağlı olmakla birlikte Tirkemiş hassına dahildi. Tirkemiş hassı Burdur, Tefenni, Göhlhisar, Karaağaç-ı Göhlhisar, İrle maa Yavice ve Kemer-i Hamid kazalarından oluşmaktaydı. Bu bölge, IV. Murad zamanından beri Haremeyn mukataasına dahil olup voyvoda tarafından idare edilmekteydi (Tızlak, 2008, ss. 43-44)<sup>8</sup>. Tirkemiş hassının Haremeyn mukataasına dahil olmasından ve kazalarının Darphane-i Amire tarafından idare ediliyor olmasından dolayı Anadolu'daki diğer voyvodalardan farklı olarak Tirkemiş voyvodaları, Hamid mütesellimi tarafından atanmaktaydı (Kür ve Karaca, 2024, ss. 53-54).

Şeyh Hüseyinoğulları'nın kökenine dair veriler sınırlı olmakla birlikte, 13. yüzyılda Moğol istilasından kaçan ve Horasan'dan Anadolu'ya büyük kitleler halinde gelen Türkmen Yazır boyundan oldukları bilinmektedir (Kuzucu, 2018, ss. 9-10). Ailenin âyanlık faaliyetlerini sürdürdükleri döneme ilişkin ise çeşitli dağınık bilgiler bulunmaktadır. 18. yüzyıl başlarında Göhlhisar-ı Hamid'de âyan olarak Dengereli Şeyh Hüseyin'in ve Horzumlu Ahmed Çelebi'nin isimleri geçmektedir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde çeşitli konularda yardım talep ettiği âyan ailelerinden biri Şeyh Hüseyinoğulları'dır. Osmanlı Devleti tarafından Hamid Sancağı Tirkemiş hassı kaza âyanlarına da gönderilen 1727 tarihli hüküm, ahaliye zulmün önüne geçilmesi adına eşkiya konargöçerlerin yakalanıp cezalarının verilmesine ilişkin olup, âyanlar arasında Göhlhisar Kazasından Şeyh Hüseyin'in ismi geçmektedir. Dolayısıyla, 18. yüzyıl başlarında Göhlhisar-ı Hamid Kazasında Şeyh Hüseyinoğulları ailesinden birinin yöre âyanları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Aynı hüküm Tirkemiş hassının diğer kaza âyanlarına da gönderilmiştir (BOA. A. {DVNSMHH. 134/488). 1730'lu yıllarda Batı Anadolu'da isyan eden ve Osmanlı Devleti'ni uzun süre meşgul eden Sarı Beyoğlu'nun, birçok adamını gizlice desteklediği anlaşılan Şeyh Hüseyin tarafından saklandığı için hakkında çıkan 1736 tarihli hükümde, Tirkemiş'teki diğer kaza âyanlarının, onun aslında bir eşkiya olduğunu ifade ettikleri geçmektedir (Uluçay, 1955, s. 162). 1737 tarihli bir başka hüküm incelendiğinde ise Sarı Beyoğlu Mustafa'nın yakalanması için Göhlhisar Kazasından Ahmed Çelebioğlu Mustafa ve Seyyid Hüseyin'in, haber geldiğinde Aydın muhassılı Mehmed'in maiyetine girmelerinin emredildiği görülmektedir (BOA. A. {DVNSMHH. 144/557). Dolayısıyla bu tarihlerde Göhlhisar âyanı olarak Ahmed Çelebioğulları'nın da adı geçmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Şeyh Hüseyinoğulları Göhlhisar âyanlığını ele geçirmişler ve bu bölgeye uzun bir süre hâkim olmuşlardır.

Şeyh Hüseyinoğulları ailesi, asayişin sağlanması konusunda zaman zaman devlet tarafından görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, Manisa'da bir âyan ailesi olan Karaosmanoğulları'ndan Ataullah Ağa'ya Yayaköy'de oturmasını emretmiş fakat Ataullah Ağa bu emri yerine getirmemiştir. Bunun üzerine 1766 yılında Aydın muhassılı Abdurrahman Paşa'ya devlet tarafından ferman gönderilmiş ve Ataullah'ın başının kesilmesi ve bütün muhallefâtının zapt edilmesi emredilmiştir. Beraberindeki askerlerle harekete geçen Ataullah Ağa'ya karşı Aydın muhassılı Abdurrahman Paşa'ya yardım etmesi emredilenler arasında Hamid Sancağı âyanından Şeyh Hüseyinoğlu da vardır (Nagata, 1997, ss. 31-32). Osmanlı Devleti'nin Şeyh Hüseyinoğulları ailesinden yardım talep ettiği konulardan biri de Yılanlıoğulları'ndan Kör Hasan, Deli Ahmet ve Deli İsmail'in kaçma ihtimallerine karşı yakalanmaları emrine ilişkindir. Bu hususta 1784 yılında Hamid Sancağı mütesellimi Şeyh Hüseyinzade el-Hac Osman'a, Hamid Sancağı ve çevresindeki kazaların âyanlarına ve bu hususta görevli olan kişilere yönelik hüküm gönderilmiştir (BOA. C. DH. 249/12409)<sup>9</sup>.

<sup>8</sup> 1840 yılında Tirkemiş hassı Burdur, Göhlhisar ve Karaağaç kazalarından oluşan muhassılığa çevrilmiştir. 1850 yılında ise Burdur, Göhlhisar, Tefenni maa Siroz, Kemer-i Hamid, İrle maa Yavice ve Karaağaç-ı Göhlhisar kazalarından oluşan Burdur Muhassıllığı kurulmuştur (Gölen, 2024, s. 753, 759).

<sup>9</sup> Konuya ilişkin olarak ayrıca bkz. (Ak, 2025, ss. 104-106).

On sekizinci yüzyılda voyvodalık görevi, bir bakıma mahalli nüfuz sahiplerinin bir servet biriktirme yöntemi idi. Voyvodalar 18. yüzyılda pek çok kazada *ehl-i örf* ten sayılmaktaydılar (Özvar, 2013, s. 130). Buldukları yerin hem yöneticisi hem de hazine gelirlerini toplayan tahsildarları olmakla birlikte, güvenliğin sağlanmasıyla ve gerektiğinde asker toplayarak sefere katılmakla yükümlüydüler. Kısacası sancak müteselliminin görevini voyvodalar kendi bölgelerinde icra etmekteydiler (Çadırcı, 1991, s. 30). 18. yüzyılda mütesellimliklerin çoğunluğunu sancaktaki yerli aileler elinde bulundurmaktaydı (Özkaya, 2006, s. 203). Şeyh Hüseyinoğulları ailesinin âyanlıkları boyunca çevre kaza âyanları ile yöreye hâkim olma mücadeleleri olmuştur. Aileden Hacı Osman ve oğlu Hacı Hüseyin'in Hamid mütesellimliği ve Tirkemiş voyvodalığı gibi görevlerle ön plana çıktıkları söylenebilir. Ayrıca aynı aileden Şeyh Hüseyinzade Hüseyin Ağa'nın Gölhisar-ı Hamid Kazasında müdürlük yaptığı da bilinmektedir (BOA. A. }MKT. UM. 244/50).

Osmanlı Devleti, özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında güçlenerek yerel hanedanlıklara dönüşen âyan ailelerinden biri olan Şeyh Hüseyinoğulları'ndan da çeşitli konularda yardım talebinde bulunmuştur. Devletin Şeyh Hüseyinoğulları'ndan talep ettiği hususlar ve ailenin orduya yardımlarına ilişkin veriler diğer bölümde incelenecektir.

### Şeyh Hüseyinoğulları'nın Orduya Yardımları

Âyanların görevleri arasında vergi toplamak, orduya asker sağlamak ve bu askerlerin ihtiyacını görmek de vardır. Osmanlı tımarlı sipahi ordusunun eski gücünü kaybettiği ve Yeniçeri Ocağının bozulduğunun anlaşıldığı 18. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin âyanlardan sık sık asker talep ettiği belgelere yansımıştır. Bunun dışında *imdâd-ı seferiyye*<sup>10</sup> vergisinin toplanmasına ilişkin hükümlerin de sıklığı göze çarpmaktadır.

Osmanlı Devleti 18. yüzyıl boyunca batıda Avusturya ve Venedik, doğuda İran ve Rusya ile savaş halindeydi. Savaşların uzun sürmesi, devleti hem ekonomik hem de sosyal yönden olumsuz etkilemiş, savaş giderlerinin karşılanabilmesi için yeni vergiler ortaya çıkarılmıştır (Akdemir, 2004, s. 171). Savaş dönemlerinde toplanan *imdâd-ı seferiyye* ve barış dönemlerinde toplanan *imdâd-ı hazariyye* vergilerinin yanı sıra avâriz türü vergilerden olan ve ordu iaşesi için toplanan *bedel-i nüzul* ve *bedel-i sürsat* ise buğday, un ve yağ şeklinde toplanmaktaydı (Akdemir, 2004, ss. 311-312). 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarında Hamid Sancağı ahalisinin kıtlık, kuraklık ve salgın hastalıklarla mücadele ettiği anlaşılmaktadır. 1698 yılında Hamid Sancağının Gölhisar-ı Hamid Kazasına bağlı bir karyesinde *taun* ortaya çıkması ahaliyi perişan etmiştir (BOA. İE. SH. 2/127). 1706 yılına ait bir belgeye göre ise sancakta kıtlık ve kuraklık yaşandığı anlaşılmaktadır (BOA. C. ZB. 14/687). 1727 yılında, Gölhisar-ı Hamid Kazasının da dahil olduğu Tirkemiş hası kazalarının Sultan Murad Han evkafına bağlı Tirkemiş mukataasına bağlı oldukları, buradan toplanan paranın Haremeyn hazinesinin büyük kısmını oluşturduğundan ve ayrıca reyanın da *imdâd-ı seferiyye* vergisini ödeyemediği için hazine zarara uğrayacağından bu kazaların ödeyeceği miktarın bir kısmının affedileceği ifade edilmiştir (BOA. A. {DVNSMHM. 134/289). Yine aynı yıla ait başka bir belgede, *imdâd-ı seferiyye* vergisinin halkın üzerinden kaldırılması emri geçmektedir (BOA. A. {DVNSMHM. 134/894).

1771'de Osmanlı-Rus savaşının sürdüğü sırada Tirkemiş hası kazalarının kadıları ve naipleri, Hamid Sancağı mütesellimi ve Tirkemiş voyvodasına da giden hükümde, denizden ve karadan savaş devam ettiği için sancaktan eksik kalan *imdâd-ı seferiyye* parasının acilen toplanıp mübaşire teslim edilmesinin emredildiği görülmektedir (BOA. C. AS. 1008/44145). 1778 tarihli belge ise daha önce Anadolu Valisi ve İbrail Kalesi Muhafızı olan Vezir Mehmed Paşa'nın masrafı için Anadolu'dan toplanan *imdâd-ı seferiyye* parasının Hamid Sancağında kalan kısmının Hamid mütesellimi aracılığıyla tahsiline ilişkindir (BOA. C. AS. 916/39588).

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, âyanlığın gücünün artmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı ordusunun ihtiyaçları, buldukları bölgelerinde hâkim olan âyanlar tarafından karşılanmaya başlanmıştır (Yeşil, 2016, s. 24). Dolayısıyla 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda âyanların orduya asker ve iaşe temini açısından önemi büyüktür. Âyanlar orduya asker, zahire ve nakliye aracı tedarik etmişlerdir.

<sup>10</sup> 18. yüzyılda savaş dönemlerinde toplanan avâriz türü vergiye denir. Bkz. (Tabakoğlu, 2000, ss. 221-222).

Orduya asker toplamlarının ve nakliye aracı sağlamalarının yanı sıra zahirelerin köylülerden satın alınıp menzillere veya ambarlara depolanmasını “mübayaacı” olarak sağlamışlardır (Karasu, 2021, s. 90). Osmanlı Devleti’nin 18. yüzyılın ikinci yarısında âyanlardan sık sık asker talep ettiği görülmektedir. Bu durum özellikle 1768-1774<sup>11</sup> ve 1787-1792<sup>12</sup> savaşlarında karşımıza çıkmaktadır. Ardı arkası kesilmeyen savaşlarda kuvvetli bir ordu ile hareket etme gereksinimi ve Anadolu’da karışıklıkların artmış olması, savaşlarda yerel âyan ailelerinden faydalanılmasına ve dolayısıyla bu ailelerin ön plana çıkmasına yol açmıştır (Özkaya, 2014, s. 125). Savaşlar âyanların güçlerini ve nüfuzlarını arttırmalarına vesile olmaktadır. Âyanların ordu organizasyonuna verdikleri destek, onları hem siyasi hem de mali açıdan güçlü kılmaktaydı (Yeşil, 2016, s. 260).

Osmanlı Devleti, âyanlara çeşitli görevler vererek onlarla iş birliği yapmış ve bu sayede âyanlar, taşradaki güçlerini artırma imkânı elde etmişlerdir (Yaycıoğlu, 2016, ss. 78-79)<sup>13</sup>. 18. yüzyılda, devletin sefer organizasyonu için iâşe ve asker temin ettiği âyan ailelerinden biri, Saruhan Sancağında nüfuz sahibi olan Karaosmanoğulları ailesidir. 1768-1774 ve 1787-1792 savaşlarında sefer organizasyonuna verdikleri destek sayesinde ailenin yetkileri giderek genişlemiştir (Yılmaz, 2025, s. 219). Bu dönemde Osmanlı Devleti, âyan aileleriyle daha fazla iş birliği yapmak durumunda kalmıştır (Karasu, 2022, s. 221). Bu bağlamda *Ayanlar Çağı*<sup>14</sup> olarak adlandırılan dönemde, sefer organizasyonuna verdikleri destek ile devletle iş birliği yapan âyan ailelerinden biri de Şeyh Hüseyinoğulları’dır.

Âyanlardan istenilen asker sayısı incelendiğinde Gölhisar (Gölhisar-ı Hamid)<sup>15</sup> âyanından Şeyh Hüseyinzade Hacı Osman’dan 1773 yılında 300 nefer asker talep edildiği görülmektedir (BOA. A. {DVNSMHH. 171/936). Gölhisar-ı Hamid Kazasının bağlı olduğu Tirkemiş mukataasındaki diğer âyanlardan talep edilen asker sayıları incelendiğinde, Tirkemiş Kazasından Çomukoğlu İsmail’den 300, Tirkemiş âyanı Katırcıade Hacı Mustafa’dan 300, Tirkemiş Kazasından Yumrutaşlı Hacı Ömer Ağazade Osman’dan 250 ve yine Tirkemiş Kazasından Kızılhisarlı Hacı Mahmudzade Salih’ten 250 asker talep edilmiştir (BOA. A. {DVNSMHH. 171/826, 171/934, 171/950, 171/951). Tirkemiş hassındaki diğer âyanlardan talep edilen asker sayısı yine bu hassa bağlı bir kaza olan Gölhisar-ı Hamid Kazası âyanı Şeyh Hüseyinzade Hacı Osman’dan talep edilen asker sayısının hemen hemen aynı olduğu gözlemlenmektedir<sup>16</sup>. Yine aynı yıl içerisinde Gölhisar âyanı Hacı Osman ve Karaağaç âyanı Osman Ağa’dan 400 asker talep edilmiştir. Ancak bu görev esnasında bazı sorunlar yaşanmış ve askerler gönderilememiştir. Bunun üzerine her iki âyan da kendilerine verilen bu görevden affedilmelerini talep etmiş; karşılığında, devlet tarafından *Darphâne-i Amire*’ye<sup>17</sup> 15.000 kuruş ödemeleri istenmiştir (BOA. C. AS. 739/31033). Bu durum devlet ile âyanlar arasındaki iş birliğine bir örnek teşkil etmektedir. 1773 yılında Hamid Sancağı ve kazalarından 250 devenin toplanıp orduya teslim edilmesi emredilmiştir. Bu hususta Hamid Sancağı kazalarının kadıları, naipleri, sancak mütesellimi ve Dergâh-ı Ali gediklilerinden Süleyman adında bir memur görevlendirilmiştir (BOA. AE. SABH. I. 221/14630).

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti’ne ait gemiler, 1768-1774 savaşı sırasında Rus donanması tarafından Çeşme’de yakılmıştır. Dolayısıyla devlet hem donanmadaki gemi sayısını hem de niteliğini artırmak için birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa’nın bu alanda önemli faaliyetleri olmuştur (Karahana, 2019, ss. 121-122). Bu bağlamda Şeyh Hüseyinoğulları’nın orduya yardımlarına verilecek bir başka örnek de 1780 yılında Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa’nın satın aldığı yeni kalyon bedeli ianesi için Tirkemiş voyvodası Şeyh Hüseyinzade Hacı Osman’ın 2500 kuruş vermesidir

<sup>11</sup> 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’na ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Uzunçarşılı, 1982, ss. 365-427).

<sup>12</sup> 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı’na ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Uzunçarşılı, 1982, ss. 519-595).

<sup>13</sup> Ayrıca bkz. (Ustaoglu ve Yılmaz, 2022, s. 39).

<sup>14</sup> Bkz. (McGowan, 2006, ss. 759-884).

<sup>15</sup> Arşiv kayıtlarında Gölhisar-ı Hamid kazasının, “Gölhisar” ve “Güzelhisar” olmak üzere iki farklı şekilde yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla kaza adı bazı yerlerde Güzelhisar-ı Hamid şeklinde geçmektedir.

<sup>16</sup> 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı’nda âyanlardan toplanan asker sayısına ilişkin olarak bkz. (Karasu, 2021, ss. 231-265).

<sup>17</sup> Bkz. (Sahillioğlu, 1993, ss. 501-505).

(BOA. C. BH. 174/8201). 1785 yılında Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman'ın kendi veya oğlu Hacı Hüseyin Ağa marifetiyle 200 süvari asker toplayıp, bu askerlerin İsmail<sup>18</sup> tarafına ulaştırılmasına ilişkin olarak Gölhisar âyanı Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman'a görevin ihmal edilmemesi hususunda hüküm gönderilmiştir. Bu hükümde Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman'ın *kapıcıbaşı* olarak geçtiği görülmektedir (BOA. C. AS. 1054/46355). 18. yüzyılda *kapıcıbaşılık*<sup>19</sup> ünvanı, sarayda görevli olan *kapıcıbaşılardan* ayrı olarak, devlet hizmetinde yararlılık gösterenlere paye olarak verilmeye başlanmıştır. Bu paye, âyanlara onursal anlamda verilmiştir. 1768-1774 savaşı döneminde 57 âyanın bu ünvanı aldığı bilinmektedir. (Karasu, 2021, ss. 153-155). Sefer organizasyonunda önemli roller oynayan âyanlara devlet tarafından bu ünvanın verilmesi, onların devlete bağlılıklarının artırılmak istenmesiyle ilişkilendirilebilir (Karasu, 2022, s. 228).

1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı döneminde de Osmanlı Devleti'nin Hamid Sancağındaki âyanlardan ve dolayısıyla Şeyh Hüseyinoğulları'ndan yardım talep ettiği belgelere yansımıştır. 1788 yılına ait "Ruşçuk Kışlağına asker tertibiyle ilgili defter"e göre Tirkemişli Sagiroğlu Osman Bey'den 500 nefer ve Tirkemişli Nazıroğlu Ali Bey'den 500 nefer miri süvari talep edilmiştir. Gölhisar Kazası müteayyinanından Şeyh Hüseyinzade el-Hac Hüseyin ise 150 neferle birlikte orduya katılması üzere çağırılmıştır. İlkbaharda orduya asker getirmek üzere görevlendirilenler arasında çevre âyanlardan 100 neferle Ağlasun âyanı Seyyid el-Hac Hasan, 100 neferle Pavlu âyanı Veliyyüddin, 500 neferle Karaağaç âyanı Hacı Ramazan, 500 neferle Yalvaç Kazası âyanı Seyyid Mehmed, 150 neferle Kızılhisar âyanı Hacı Salih, 150 neferle Tefenni Kazası âyanı Çomakzade Mahmud, 100 neferle Karamanlı âyanı Karabey ve 100 neferle Tirkemiş mukataası mülhakatından Kemer Kazasının müteayyinanından Salih vardır. Ayrıca Burdur sükkanından Dâlizade'den 100 nefer süvari, Burdur Kazasında Kulaksız Hacı Alizade'den 100 nefer süvari, yine Tirkemişli Katırcıoğlu Salih Bey'den 500 nefer ve yine Tirkemişli Sagir Osman Bey'den 500 nefer tahrir etmesi talep edilmiştir (BOA. KK.d. 6616, s. 4, 7, 8, 10, 18)<sup>20</sup>. Tirkemişli Sagirzade Osman'ın tahrir ile görevlendirildiği 500 miri süvari askerin geçtiği bir başka belgede, Tirkemişli Katırcı Mir Ali'den 500 miri süvari talep edildiği görülmektedir (BOA. C. AS. 61/2855). Sefer için âyanlardan talep edilen asker miktarlarının kaydolduğu başka bir belgeye göre ise Kızılhisarlı Hacı Salih Ağa'dan 500, Sagiroğlu Osman Bey'den 500, Şeyh Hüseyinoğlu Hüseyin<sup>21</sup> Bey'den 500, Çomakoğlu Mahmud Bey'den 500, Hacı Ali Karabey'den 150, Hamid Sancağında Karaağaç âyanı Hacı Ramazan Ağa'dan 300 ve Katırcıoğlu Salih Bey'den 500 asker talep edilmiştir (BOA. AE. SABH.I. 19/1691).

1790 yılında Tirkemiş sakinlerinden Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin'in beraberinde götürmekle görevlendirildiği askerlerle orduya katılması istenmiş, ordunun yanına varıncaya kadar yol üzerinde bulunan kazaların kadıları ve naiplerine, şehir kethüdarları, zabitan ve iş erlerine yolda gerekli olan zahirelerin bedelinin taraflarından ödenmesi emredilmiştir (BOA. AE. SSLM. III. 84/5079). Edirne'ye varıp orduya katılacak askerlerin kaydedildiği deftere göre Tirkemişli Şeyhoğlu'ndan 500 nefer talep edildiği görülmektedir. Aynı defterde Tirkemişli Şeyhoğlu Hüseyin'den Tutrakan için 120 nefer talep edildiği geçmektedir (BOA. KK.d. 39/5, s. 10, 46). 1791 yılında ise orduda bulunmak üzere Burdur, Kızılhisar, Siroz nam-ı diğer Tefenni, Güzelhisar-ı Hamid (Gölhisar-ı Hamid), Kemer-i Hamid, Karaağaç ve İrle Yavice kazalarından süvari yazılması hakkındaki emrin ulaşip okunduktan sonra ağaların maiyetleriyle beraber belirlenmiş vakitte orduda bulunmaları istenmiştir. Burdur Kazası müteayyinanından Dervişzade Abdülkadir Ağa maiyetiyle 200, Kızılhisar müteayyinanından Hacı Salih Ağa maiyetiyle 150, Siroz nam-ı diğer Tefenni Kazasından Çomakoğlu Mahmud maiyetiyle 100, Güzelhisar-ı Hamid (Gölhisar-ı Hamid)

<sup>18</sup> 1780 yılından itibaren İsmail bölgesi, Rus tehdidi altında bulunan bölgelere yakınlığı sebebiyle güçlü bir şekilde tahkim edilmiştir (Emecen, 2001, s. 83).

<sup>19</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özcan, 2001, ss. 345-347). Ayrıca bkz. (Çadırcı, 1991, s. 37).

<sup>20</sup> Aynı kayıt Ruşçuk kışlağına, Özi, Bender, Hotin, Boğdan, Eflak, Karabağ, Vidin, Belgrad ve Bosna tarafına tertip edilen askerlerin kayıtlı olduğu Sadaret Mektubi Kalemî Defteri'nde de bulunmaktadır. Bkz. (KK.d. 39/4, s. 3, 10, 11, 12). 1768-1774 ve 1787-1792 savaşlarında Rus tehdidiyle karşılaşan Ruşçuk bölgesinin etrafı Osmanlı Devleti tarafından tahkim edilmiştir (Kiel, 2008, s. 248). 1787-1792 savaşlarında Ruşçuk bölgesinin sefer organizasyonuna katkısına ilişkin olarak bkz. (Çakır, 2018, ss. 859-891).

<sup>21</sup> Belgede, Şeyh Hasanoğlu Hasan şeklinde yazılıdır. Şeyh Hüseyinoğlu Hüseyin veya Hasan olması gerekir.

Kazası müteayyinanından Şeyh Hüseyinzade el-Hac Hüseyin maiyetiyle 150, yine Siroz nam-ı diğer Tefenni Kazası müteayyinanından Karabey İsmail maiyetiyle 100, Kemer-i Hamid Kazası müteayyinanından Katırcı Salih ve Hacı Mehmed maiyetiyle 150, Karaağaç Kazası müteayyinanından Osman Bey'den 150 ve İrle Yavice Kazasından bir başbuğ tayiniyle 100 nefer süvari orduda hazır bulunmaları üzere tahrir edilmiştir (BOA. C. AS. 41/1847). Çeşitli sancaklara bağlı kazalardan toplanan asker miktarlarını gösteren bir defterde, Tirkemiş hassı kazalarından voyvoda aracılığıyla 350 nefer süvari ve Hamid Sancağı kazalarından mütesellim aracılığıyla 500 nefer süvari gönderileceği belirtilmiştir (BOA. {A. DVN.d. 826, s. 2). Hamid Sancağına bağlı olan Tirkemiş hassı kazalarından orduya sevk edilen asker sayısının önemli miktarda olduğu görülmektedir. Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman ve daha sonrasında oğlu Hacı Hüseyin'in 1768-1774 ve 1787-1792 savaşlarında orduya asker sağlama konusunda etkin olarak faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üreticilerden bir vergi gibi, piyasa fiyatının altında satın alabildiği *mîrî mübayaa* rejimi, 18. yüzyılda savaş giderlerinin artmasıyla birlikte daha da önem kazanmıştır (Genç, 2022, s. 225). Özellikle 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda donanmanın yelken bezi talebi artmış ve 1770 yılında ilave tesislerle genişletilmiştir (Genç, 2022, s. 248). 18. yüzyılın sonlarına doğru pamuk ipliğinin *mîrî mübayaa* rejimine dahil edilmesiyle yelken bezi üretimi için gerekli olan pamuk ipliği Batı Anadolu'daki üretim merkezlerinden devlet görevlileri tarafından satın alınmaya başlanmıştı (Genç, 2022, s. 250). 1794 yılına ait bir belgede, Hamid Sancağı kazalarından Burdur, Kemer-i Hamid, Tefenni, Karaağaç ve İrle ve Yavice kazalarındaki pamuk çeşitlerinden alınacak vergi miktarlarının tespiti ve pamuk çeşitlerinden üretilen astar ve boğası gibi dokumaların imalatına ilişkin bilgiler yer almaktadır (BOA. AE. SSLM. III. 277/15993)<sup>22</sup>. Osmanlı ordusunun yelkenleri için *Tersâne-i Âmire*'de<sup>23</sup> dokunmak üzere *rişte-i penbenin* (pamuk ipliği) Tirkemiş hassı kazalarından mübayaa olup gönderilmesi emredilmiştir. Burdur, Karaağaç-ı Gölhisar, İrle maa Yavice, Gölhisar, Siroz maa Tefenni ve Kemer-i Hamid kazaları ahâlilerinin üzerlerine düşeni yapacaklarını taahhüt ettiklerine dair 1797 tarihli kayıta, Tirkemiş hassı voyvodası olarak Şeyh Hüseyinzade el-Hac Hüseyin Ağa geçmektedir (BOA. AE. SSLM. III. 318/18451). Dolayısıyla voyvodaların, donanma ihtiyaçlarının karşılanmasında da görevi olduğu anlaşılmaktadır (Kür ve Karaca, 2024, s. 61). 1798 yılında Tirkemiş kazaları kadıları, naipleri ve âyanlarına da giden hüküm, *Tersâne-i Âmire*'de Kirpas Kârhanesi'nde (Bezhan) dokunacak *kirpas*<sup>24</sup> için Tirkemiş'ten 3.000 *vukiyye*<sup>25</sup> pamuk ipliği mübayaası emrine ilişkindir (BOA. C. BH. 231/10741). Tirkemiş hassı kazaları, Aydın ve Menteşe sancakları gibi Batı Anadolu'da pamuk ipliğinin satın alındığı yerlerden biri olması bakımından önem arz etmektedir. Tirkemiş kazalarından satın alınan pamuk ipliği Osmanlı ordusunun yelkenleri için kullanılmıştır. Bununla birlikte 19. yüzyıl başlarında Tirkemiş hassı kazaları halkının toplanması emredilen zahire bahasını ödemekte zorlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca yörede yaşanan çekirge istilasını halkı oldukça zor durumda bırakmıştır (BOA. C. ML. 241/10054). Hamid Sancağı ahâlisinin zor durumda olduğuna dair bir başka örnek ise kendilerinden zahire bahası talep edilmesi üzerine başka kazalara göç etmeye başlamalarıdır (BOA. AE. SSLM. III. 132/8013).

## Sonuç

On altıncı yüzyılın sonlarında ve on yedinci yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde ateşli silahların yaygınlaşmasıyla tumar sistemi önemini kaybetmeye başlamış ve iltizam sistemi yaygınlaşmıştır. 1695'ten itibaren uygulanan malikâne sistemiyle âyanlar gelir kaynaklarının kontrolünü ele geçirecek güçlenmişler ve böylece yerel âyan aileleri ortaya çıkmıştır. Bu ailelerden biri de Hamid Sancağına bağlı Gölhisar-ı

<sup>22</sup> Anadolu'da üretilen pamuklu dokumalar Tuna ve Karadeniz'den özellikle Lehistan, Erdel ve Macaristan'a gönderilmekteydi (İnalçık, 1980, s. 7).

<sup>23</sup> *Tersâne-i Âmire*'ye ilişkin olarak bkz. (Bostan, 2011, ss. 513-516).

<sup>24</sup> Çoğunlukla donanmada gemilerin yelkenleri için kullanılan, pamuk ipliğinden dokunan bezdir. Osmanlı kara ordusunda da yoğun olarak kullanılmıştır (Kocaoğlu, 2019, s. 35).

<sup>25</sup> Osmanlı'da kullanılan bir ağırlık ölçüsü birimi. Bkz. (Kallek, 2007, ss. 338-339).



Hamid Kazası âyanlarından Şeyh Hüseyinoğulları'dır. Şeyh Hüseyinoğulları 18. yüzyılın başlarından âyanlığın kaldırıldığı döneme kadar bu bölgede âyanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Gölhisar-ı Hamid Kazasında uzun yıllar âyanlık faaliyetlerini yürüten Şeyh Hüseyinoğulları'na devlet tarafından Hamid mütesellimliği ve Tirkemiş voyvodalığı gibi görevlerin verilmesi, idari ve mali açıdan da güçlenmelerine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın ikinci yarısında âyanlardan çeşitli konularda yardım talebinde bulunduğu, fakat en çok da asker talep ettiği görülmektedir. Bu durum özellikle 1768-1774 ve 1787-1792 savaşlarında karşımıza çıkmaktadır. Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman ve oğlu Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin'in âyanlık dönemlerinde ordu için sık sık asker toplanmıştır. Ayrıca, 18. yüzyılda devlet hizmetinde yararlılık gösterenlere paye olarak verilmeye başlanan *kapıcıbaşılık* ünvanının, Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman'a da verilmiş olması önemlidir. 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı'nda Hamid Sancağına bağlı olan Tirkemiş hassı kazalarından orduya sevk edilen asker sayısının önemli miktarda olduğu görülmektedir. Bu dönemde Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin'den sık sık asker talep edilmekle birlikte çevre kaza âyanlarıyla neredeyse aynı miktarda asker tahrir edildiği anlaşılmaktadır. Tirkemiş hassı kazalarının Batı Anadolu'da pamuk ipliğinin satın alındığı yerlerden biri olması ve satın alınan bu pamuk ipliğinin Osmanlı ordusunun yelkenleri için kullanılması, bölgenin savaş sonrası dönemde de orduya katkısı açısından önemlidir. Tirkemiş voyvodası olarak Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Hüseyin Ağa'nın, pamuk ipliğinin satın alınması ve toplanması sürecinde görevli olması, ailenin donanma ihtiyaçlarının karşılanmasındaki rolüne önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin, 1768-1774 ve 1787-1792 savaşları arasındaki dönemde de, donanma ihtiyaçlarının karşılanması ve orduya asker temini konusunda Şeyh Hüseyinoğlu Hacı Osman ve oğlu Hacı Hüseyin'den yardım talebinde bulunduğu görülmektedir. Şeyh Hüseyinoğulları ailesinin, verilen emirleri yerine getirmeye gayret ederek devletle iş birliği yaptığı ve böylelikle yerel gücünü koruduğu anlaşılmaktadır. Aile, verilen görevi yerine getiremediği durumda bile af talebinde bulunarak devletle olan ilişkisini sürdürmüştür. Dolayısıyla bu ailenin faaliyetleri, yerel âyan ailelerinin devletle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerdeki dinamikleri anlamak açısından örnek teşkil etmektedir.

---

<b>Çıkar çatışması:</b>	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
<b>Mali destek:</b>	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
<b>Etik kurul onayı:</b>	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

---

## Kaynakça

- Ak, M. (2025). *Osmanlı Devletinde bir âyanlık örneği Yılanhoğulları*. Selenge Yayınları.
- Akdağ, M. (1963). Osmanlı tarihinde âyanlık düzeni devri 1730-1839. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 8(14), 51-61. [https://doi.org/10.1501/Tarar\\_0000000019](https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000019)
- Akdemir, M. S. (2004). *XVIII. yüzyılın ilk yarısında Isparta'da sosyo-ekonomik ve kültürel hayat (170 ve 171 numaralı şer'iyeye sicillerine göre)* [Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Akyıldız, A. (2009). Sened-i İttifak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 36, ss. 512-514). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arıkan, Z. (1988). *XV-XVI. yüzyıllarda Hamit Sancağı*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bostan, İ. (2011). Tersâne-i Âmire. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 40, ss. 513-516). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA): A. {DVN.d. 826; A. {DVNSMHHM. 134/289; A. {DVNSMHHM. 134/488; A. {DVNSMHHM. 134/894; A. {DVNSMHHM. 144/557; A. {DVNSMHHM. 171/826, 171/934, 171/936, 171/950, 171/951; A. }MKT. UM. 244/50; AE. SABH.I. 19/1691; AE. SABH.I. 221/14630; AE. SSLM. III. 84/5079; AE. SSLM. III. 132/8013; AE. SSLM. III. 277/15993; AE. SSLM. III. 318/18451; C. AS. 41/1847; C. AS. 61/2855; C. AS. 739/31033; C. AS. 916/39588; C. AS. 1008/44145; C. AS. 1054/46355; C. BH. 174/8201; C. BH. 231/10741; C. DH. 249/12409; C. ML. 241/10054; C. ZB. 14/687; İE. SH. 2/127; KK.d. 39/4; KK.d. 39/5; KK.d. 6616.
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat döneminde Anadolu kentleri'nin sosyal ve ekonomik yapıları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Çakır, İ. E. (2018). Osmanlı-Rus/Avusturya Savaşları'nda (1787-1792) Ruscuk kazasının lojistik ve sefer organizasyonuna katkısı. *XVII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler (15-17 Eylül 2014)* içinde (IV. cilt-II. kısım, ss. 859-891). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Emecen, F. (2001). İsmâil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 23, ss. 82-84). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ergenç, Ö. (2013). "A'yân ve Eşrâf" diye anılan seçkinler grubunun XVIII. yüzyılda Osmanlı toplumundaki rolü üzerine. *Osmanlı tarihi yazıları: şehir, toplum, devlet* içinde (ss. 396-416). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Genç, M. (2000). İltizam. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 22, ss. 154-158). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Genç, M. (2022). Osmanlı maliyesinde malikâne sistemi. *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi -I-* (2. baskı) içinde (ss. 95-142). Ötügen Neşriyat.
- Gölen, Z. (2024). Burdurlu Çilzâde Mustafa Ağa (1801-1857). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 11(31), 751-773. <https://doi.org/10.17822/omad.1551055>
- İnalçık, H. (1980). Osmanlı pamuk pazarı, Hindistan ve İngiltere: pazar rekabetinde emek maliyetinin rolü. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (1979-1980 Özel Sayısı), 1-65.
- İnalçık, H. (2012). Timar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 41, ss. 168-173). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar – IV: Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kallek, C. (2007). Okka. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 33, ss. 338-339). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karahan, A. (2019). Çeşme vak'ası sonrası Osmanlı donanmasında kalyonlar (1770-1789). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*. 17(26), 111-130. <https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.585349>
- Karasu, H. (2021). *1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ayanların rolü* [Doktora Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karasu, N. Y. (2022). 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Saruhan Sancağı ve Manisa'dan yapılan katkılar. H. Akyol vd. (Yay. haz.), *Manisa: Akademik Araştırmalar Işığında (Tarih & Felsefe)* içinde (ss. 215-232). Berikan Yayınevi.
- Kılıç, O. (1997). *18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatı: eyalet ve sancak tevcihati*. Ceren Matbaacılık.
- Kiel, M. (2008). Rusçuk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 35, ss. 246-250). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kocaoğlu, B. (2019). Osmanlı kara ordusunda kirpas kullanımına genel bir bakış (1752-1836). *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 33-44. <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.76>
- Köse, E. (2023). *Ağalar: Konya Aladağ'da âyan bir Türkmen ailesinin tarihi (1680-1880)*. VakıfBank Kültür Yayınları.
- Kuzucu, H., (2018, 19 Ekim). *1831 nüfus sayımı defteri çerçevesinde Burdur Kozağacı'nın tarihine bir bakış*. 7 Şubat 2025 tarihinde <http://www.burdurtarihi.com/kozagaci.pdf> adresinden erişildi.
- Kür, H. ve Karaca, B. (2024). Şer'iyye sicilleri ışığında Terkemış (Burdur) kazasında voyvodalık kurumu (1760-1835). *MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED)*, 2(3), 51-64. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14536542>
- McGowan, B. (2006). Âyanlar çağı 1699-1812. H. İnalçık ve D. Quataert (Yay. haz.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi*, (Cilt 2) içinde (ss. 759-884). Eren Yayıncılık.
- Mert, Ö. (1980). *XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Çapanoğulları*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Mert, Ö. (1991). Âyan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 4, ss. 195-198). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Nagata, Y. (1997). *Tarihte Âyanlar: Karaosmanoğulları üzerine bir inceleme*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nagata, Y. (1999). *Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve âyanlık müessesesi*, Akademi Kitabevi.
- Öz, M. (2019). *Kanun-ı Kadimin peşinde: Osmanlı'da çözümler ve gelenekçi yorumcuları (XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıl başlarına)* (8. baskı). Dergâh Yayınları.
- Özcan, A. (2001). Kapıcı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 24, ss. 345-347). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkaya, Y. (1978). XVIII. yüzyılın ilk yarısında yerli ailelerin ayânlıkları ele geçirmeleri ve büyük hânedanlıkların kuruluşu. *Bellekten*. 42(168), 667-724. <https://doi.org/10.37879/ttkbellekten.1162440>
- Özkaya, Y. (2006). Mütesellim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 32, ss. 203-204). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkaya, Y. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda âyanlık* (2. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özvar, E. (2003). *Osmanlı maliyesinde malikâne uygulaması*. Kitabevi Yayınları.
- Özvar, E. (2013). Voyvoda. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 43, ss. 129-131). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2017). *Osmanlı-Türkiye iktisadî tarihi (1500-1914)* (11. baskı). İletişim Yayınları.

- Sahillioğlu, H. (1993). Darphâne. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 8, ss. 501-505). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şimşek, F. (2010). *Anadolu sancaklarında mütesellimlik kurumu (XVIII. yüzyıl)* [Doktora Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Tabakoğlu, A. (2000). İmdâdiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt: 22, ss. 221-222). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tızlak, F. (2008). XIX. yüzyılın ilk yarısında Burdur ve kazalarında toplum ve devlet düzeni. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008(17), 41-76.
- Uluçay, M. Ç. (1955). *18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri*. Berksoy Basımevi.
- Ustaođlu, Z. ve Yılmaz, H. (2022). Nizâm-ı Cedîd'in taşrada uygulanması: Saruhan Sancağına dair bulgular. *CTAD*, 18(35), 35-65.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı tarihi: Karlofça anlaşmasından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar* (3. baskı). (IV. cilt, 1. bölüm). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2010). *Meşhur Rumeli âyanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık oğlu Süleyman ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*. Türk Tarih Kurumu.
- Üstündağ Özdemir, N. (2018). Ayanlık kurumunun gelişimi ve Anadolu ile Balkan coğrafyasındaki farklılıkları üzerine bir değerlendirme. *Current Research in Social Sciences*, 4(1), 29-38. <https://doi.org/10.30613/curesosc.372749>
- Yaycıoğlu, A. (2016). *Partners of the Empire: the crisis of the Ottoman order in the age of revolutions*. Stanford University Press.
- Yeşil, F. (2016). *İhtilâller çağında Osmanlı ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda sosyoekonomik ve sosyopolitik değişim üzerine bir inceleme (1793-1826)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yılmaz, H. (2025). Ayanların Osmanlı sefer organizasyonundaki rolü: Fransa'nın Mısır işgali ve Karaosmanoğulları. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 18(36), 215-238. <https://doi.org/10.19060/gav.1719181>